

“Канадознавство”
Серія заснована у 2018 р.

Міністерство освіти і науки України
Волинський національний університет
імені Лесі Українки

**КАНАДОЗНАВСТВО:
суспільні й філологічні
візії**

Колективна монографія

Луцьк
Вежа-Друк
2023

Ministry of Education and Science of Ukraine

Lesya Ukrainka Volyn National University

CANADIAN STUDIES: Social and Philological Visions

Collective Monograph

Lutsk
Vezha-Druk
2023

УДК 908(71)

К 19

*Рекомендовано до друку вченою радою
Волинського національного університету імені Лесі Українки
(протокол № 4 від 28 березня 2023 року)*

Рецензенти:

д-р політ. наук, проф. **Анатолій Худолій**
(Національний університет “Острозька академія”)
д-р педагог. наук, проф. **Людмила Гусак**
(Волинський національний університет імені Лесі Українки)
д-р філол. наук, проф. **Василь Бялик**
(Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича)

Авторський колектив: Гордун Світлана, Калиновська Ірина, Карась Ганна, Коляда Еліна, Ляшенко Ірина, Одарчук Наталія, Черняк Оксана.

Канадознавство: суспільні й філологічні візії [Текст]: кол. моногр. = **Canadian Studies: Social and Philological Visions** [Text] : Collective Monograph. – Луцьк : Вежа-Друк, 2023. – 232 с.

ISBN 978-966-940-497-8

У колективній монографії вміщено найновіші українсько-канадські суспільні та філологічні дослідження в галузі сучасного канадознавства. Це п'ятий випуск серії “Канадознавство”, заснованої у 2018 р. Центром канадознавства Волинського національного університету імені Лесі Українки (м. Луцьк).

Для науковців, викладачів, докторантів, аспірантів, студентів факультетів міжнародних відносин, іноземної філології, історії, політології та національної безпеки, філології й журналістики, педагогічної освіти й соціальної роботи, для працівників осередків канадознавства в Україні, авторів українських студій у Канаді, а також усіх, хто цікавиться канадознавством, українсько-канадською співпрацею в різних сферах.

УДК 908(71)

© Центр канадознавства ВНУ
імені Лесі Українки (м. Луцьк), 2023
© Автори, текст, 2023

ISBN 978-966-940-497-8

ЗМІСТ

Вступне слово	7
Суспільно-політичні й мовознавчі виміри канадознавства	12
Сучасні дипломатичні відносини Канади й України	13
Заголовки канадських публіцистичних текстів: структурно-функціональні особливості	33
Ревіталізація інуктитуту: міф чи реальність?	48
Літературознавчі обрії української канадіани	70
Творення образу українських першопоселенців в українській канадській літературі	71
Доля українського селянства на тлі реальності минувшини в українській канадській літературі	110
Українсько-канадська освігня спадщина	152
Історико-культурологічні аспекти формування україномовної поезії в Канаді	153
Музика в українсько-канадському діалозі культур	174
Післяслово	197
Відомості про авторів ювілейного видання	200
Відомості про видання монографій серії “Канадознавство” 2018–2021 рр.	212

Історико-культурологічні аспекти формування української поезії в Канаді

ІРИНА ЛЯШЕНКО

Трагічні події ХХ ст. породили феномен української еміграції та української еміграційної літератури, “що волею обставин не раз виступала літературою, альтернативною до материкової” (Канівець 1998, 196). Вихідці з України опинились майже у 40 країнах світу. Один із найбільших осередків українців – Канада. Починаючи розмову про розвиток україномовної поезії в цій країні, доречно навести слова з передмови до збірника Яра Славутича “Українська література в Канаді”:

“Українського цвіту – по всьому світу... Тепер часто говорять про це в Києві. Майже всі погоджуються, що нашого цвіту поза Україною чи не найбільше в Канаді, де українські поселенці зберігають рідну мову, наші давні звичаї та народну культуру (писанки, вишивки, танці тощо) значно краще, ніж в інших країнах” (Славутич 1998, 5).

Особливістю еміграції українців до Канади був її масовий характер, який спричинив утворення сталої національної спільноти українців у складі поліетнічного населення. Саме це забезпечило збереження етнокультурної ідентичності та національної свідомості. Л. Скорина, продовжуючи цю характеристику еміграційного життя української діаспори, звертає увагу на її роль для материкової України: “За кордоном утворилися українські етнічні групи, розвиток зв’язків із якими є невід’ємною умовою розвитку різноманітних сфер буття української нації – науки, культури, економіки” (Скорина 2005, 27).

Проблемі еміграції, становленню української діаспори, зокрема й у Канаді, в останні десятиріччя присвячено чимало праць істориків (М. Марунчак, М. Шарик та ін.), соціологів (Н. Ханенко-Фрізен, К. Галушко та ін.), культурологів (Г. Новоженець), літературознавців (Л. Скорина, П. Сорока та ін.). Серед дослідників україномовної поезії Канади – науковці України (Л. Скорина, І. Руснак, Л. Селіверстова, П. Сорока, І. Немченко та ін.) та Канади (П. Кравчук, Яр Славутич, Д. Струк, Я. Розумний, О. Гай-Головко та ін.). У їхніх наукових працях та розвідках розглянуто українську поезію в Канаді, її тематику, проблематику,

характер версифікації, стильові особливості творчості окремих поетів. Проте багато аспектів залишається ще малодослідженими.

Українська діаспора, на думку її дослідників, сформувалась внаслідок кількох хвиль еміграції (М. Марунчак називає їх “добами” (Марунчак 1991)). Перша хвиля, що переважно була зумовлена економічними обставинами, припадає на рубіж XIX–XX ст. Друга хвиля еміграції відбулась внаслідок поразки національно-визвольних змагань 1917–1920 рр. Фактично це була політична еміграція. Її лави поповнила третя хвиля емігрантів, які залишили українські землі під час та одразу після закінчення Другої світової війни. Четверта хвиля – економічна еміграція, спричинена наслідками розпаду Радянського Союзу у 1991 р. Відповідно до цих хвиль еміграції (виключаючи першу) визначають і етапи розвитку української поезії в Канаді XX ст.

Метою розділу є дослідження умов розвитку поезії українських емігрантів у Канаді. Для досягнення мети були поставлені такі завдання, як виокремлення причин еміграції до Канади; умови формування тут української спільноти; виділення чинників, що впливали на розвиток україномовної літератури взагалі й поезії зокрема.

У період з кінця XVI – до кінця XIX ст. були випадки поодинокі епізодичної імміграції українців до Канади. Про них майже немає відомостей. Перша хвиля емігрантів до цієї країни (між 1891 і 1914 рр.) нараховувала близько 100 тисяч осіб, переважно селян-заробітчан з Галичини й Буковини, які почали обробляти нову для себе землю і згодом стали досить заможними фермерами. Сучасник перших українських переселенців О. Кириленко

писав: “До Канади виїхало багато селянських родин, які займали ся в себе рільництвом. Так і там ухопили ся за землю, яку правительство дає даром кождому, хто приїде до Канади й хоче зайняти ся оброблюваннем землі”¹ (Кириленко 1916, 8).

Початок ХХ ст. науковці розглядають як “роки формування україно-канадської спільноти” (Ханенко-Фрізен 2011, 65). Брак коштів, незнання англійської мови, неписьменність ускладнювали життя емігрантів, натомість ці труднощі поряд із привезеними культурними, релігійними надбаннями та способом ведення побуту об’єднували людей у громади, створюючи атмосферу взаємодопомоги в особистому та громадському житті.

Оскільки українці здавна жили за принципом “Громада – великий чоловік”, то, опинившись на чужині, далеко від звичного, усталеного віками способу життя, вони ще гостріше відчували потребу один в одному, у спільноті, щоб гуртом вирішувати нагальні проблеми, які раз по раз поставали перед ними (Руснак 1999, 8).

Саме тому українські колонії були певними замкненими (у культурному плані) територіями, що були схожі на “маленьку Україну” в Канаді. Центральним оплотом життя українських емігрантів постала церква, яку вдалося підняти спільними зусиллями. Так виникли греко-католицькі та греко-православні громади.

Українська громада протягом усього періоду її існування в Канаді виявляла велику турботу про освіту українських дітей, вирішувала проблеми відкриття шкіл, де діти змогли б вивчати українську мову, історію України, прилучатися до української культури. Найдавніший такий

1 Тут і далі у цитатах збережено правопис джерела.

національно-культурний осередок “Галичина” було створено в Манітобі (1899). У 1905 р. у Вінніпезі було відкрито спеціальну школу (її українці називали учительським семінаром) для підготовки вчителів з україномовного середовища. У багатьох поселеннях почали відкриватися україномовні школи, що одразу підпадали під утиск влади, яка вимагала обмеження навчання українською мовою. Проте українські спільноти, утворивши комітети захисту рідної мови, різними методами боролися за освіту своїх дітей – проводили акції протесту, демонстрації, збирали підписи, адже вважали своєю головною метою виховати в наступного покоління любов та повагу до культурних та історичних цінностей, які вони привезли з-за океану.

Ще одним чинником формування української спільноти в Канаді стала поява україномовної преси як основного джерела інформації про навколишній (ще не до кінця зрозумілий) світ. На межі століть єдиним українським часописом на американському континенті був тижневик “Свобода”, що вперше з’явився 15 вересня 1893 р. в Джерзі Сіті (США), маючи за мету допомогти новоприбулим іммігрантам у США адаптуватися до нових умов життя. Згодом у газеті з’явилась рубрика “Канадійська Русь”, де висвітлювались головні події з життя українців у Канаді. Саме у “Свободі” були надруковані перші вірші україномовних поетів Канади, зокрема у випуску 30 серпня 1899 р. було опубліковано поезію “Руському народу” М. Говди. За ініціативи української ліберальної партії 12 листопада 1903 р. на теренах Канади з’явилась перша українська газета – “Канадійський фермер”, у якій друкувалися статті про

український ліберальний рух, на господарські, культурні та релігійні теми, а також твори класиків української літератури, зокрема Т. Шевченка, І. Франка, В. Стефаника. Другим українським часописом у Канаді стало “Слово”, перший номер якого вийшов у вересні 1904 р., а останній – у травні наступного року. Третій часопис – місячник “Ранок” як орган “Незалежної Грецької Церкви в Канаді” – уперше побачив світ 15 липня 1905 р. Будучи часописом релігійного спрямування, він на своїх сторінках друкував статті культурно-національного характеру, а також прозові художні твори, переважно з канадського життя. Проте, за оцінкою дослідників, наявні часописи не були загальнонародними. З метою заповнити цю прогалину було засновано газету “Український голос”, що мала на меті задовольняти насамперед національні інтереси. Її перший номер вийшов 16 березня 1910 р.

Це перший часопис, що “мав відвагу стати цілковито на український самостійницький ґрунт і назвати себе іменем свого народу і тим спричинитись до поширення українського національного імені: українець, український [підкреслено в тексті – І. Л.] у Канаді, де українці так ще мало були свідомі, що називали себе, як хочете: русинами, австріяками, буковинцями, руськими, – але не українцями” (Руснак 1999, 41).

В історії української літератури в Канаді періоду межі ХІХ–ХХ ст. називають піонерською добою. “Услід за хліборобами їхали на Захід українські письменники та інші культурники, священники та громадські працівники. Спільними зусиллями будували вони церкви, народні дома, читальні, засновували часописи, друкували книжки” (Славутич 1998, 5), – так пояснює виникнення українського

письменства у Канаді Яр Славутич. Більшість з поетичних творів цього періоду написані коломийковим розміром або є переробкою українських народних пісень, що дає підстави говорити про фольклорну основу ранньої україномовної поезії Канади. “Це пісні про перші важкі роки українських іммігрантів в Канаді: непосильну працю, страшний визиск, наругу, сум за батьківщиною і народом” (Кравчук 1958, 15). Яскравим прикладом подібних творів є поезія “Пісне моя, українська...”. Центральний мотив вірша – розлука з матір’ю, образ якої неоднозначний: з одного боку, це матір ліричного героя, з іншого – батьківщина. У цей же час під впливом творів класиків української літератури з’являються перші поетичні твори українською мовою, автори яких відомі. І. Руснак у межах піонерського періоду пропонує виділяти два етапи: на першому (тривалістю близько десятиліття), за його визначенням, література має фольклорно-пісенну основу; на другому у літературі зароджується реалізм, з’являються нові жанри (Руснак 1999, 47).

Першим українським поетом у Канаді прийнято вважати Івана Збуру. Йому належить твір “Канадійські емігранти”, датований 30 грудня 1898 р. Яр Славутич наголошує на цінності цієї поезії: “Незважаючи на довжину [111 рядків], архітектоніка вірша напрочуд виразна, а його суспільна вартість наявна і незаперечна” (Славутич 1992, 24). Тема вірша І. Збури – тяжке життя селян у Галичині, обставини, які змусили їх шукати кращу долю за океаном. Серед поетів першої хвилі еміграції називають М. Говду, І. Дрогомирецького, С. Чернецького, Т. Федика, Д. Рараговського, С. Ковбеля, В. Кудрика, І. Ковальського, М. Герасимчука та ін. Збірка поетичних

творів “Пісні емігрантів про Старий край (Пісні про Канаду і Австрію)” (1908 р.), які зібрав Т. Федик, додавши чимало своїх віршів, була однією з перших книжок, що започаткувала в Канаді вихід у світ літературно-мистецьких творів окремими збірками.

П. Кравчук зазначає, що творам перших українських поселенців у Канаді “бракує художньої досконалості, проте вони відіграли значну роль, бо розкривали читачам очі на несправедливість” (Кравчук 1964, 3). Яр Славутич, оцінюючи україномовний літературний процес у Канаді на ранньому етапі розвитку, робить висновок: “Перші дві декади українського віршування в Канаді були періодом становлення тутешньої літератури, в якій перед вела поезія, хоч була й вартісна проза. Кількісно ця творчість була найбільшою, якісно найменшою, тематично обмеженою” (Славутич 1976, 25).

Перша світова війна перервала хвилю еміграції українців до Канади, “але що тільки скінчилися бурхливі воєнні події в Європі й на Україні, ця хвиля стала продовжуватись” (Марунчак 1991, 20). До другої хвилі належали колишні вояки ЗУНР та політичні емігранти з Галичини. “Перша, піонерська, хвиля політично й національно була малосвідомою, зате друга, міжвоєнна [...] є вже на вищому рівні національної свідомости, освічености й громадської ініціативи” (Розумний 2009, 106). Освітній рівень емігрантів другої хвилі був значно вищим, ніж першої, що сприяло швидкій адаптації до нових умов життя та активнішій участі в громадському житті. Інспектор шкіл в Саскечевані Ф. Гаврилюк зробив цікаве порівняння українських емігрантів в Канаді з гілкою дерева, формулюючи у такий спосіб мету культурно-

громадської діяльності громади: “Ми живемо в Канаді не як галузка відірвана від дерева, яка без поживи з рідного коріння остаточно мусить всохнути, але як щепка, що пускає корінь в нову землю і розвивається” (Гаврилук 1936, 6). Емігранти другої, а потім і третьої хвилі, оселяються у великих міських та індустріальних осередках: Торонто, Вінніпезі, Монреалі та Едмонтоні.

На міжвоєнний час припадає розквіт та укорінення української культури в Канаді. Значно розвинулась й українська література. Яр Славутич зазначає, що у міжвоєнний час українська еміграційна література “зросла і зміцнилася світоглядом” (Славутич 1992, 160). Серед митців міжвоєнного періоду виділяють три групи:

1) письменники, які прибули до Канади в дитинстві і зростали під впливом батьків та зовнішнього оточення (І. Кириак, К. Новосад, І. Павчук та ін.);

2) “ті, хто в широкий світ пішов шляхом шкільного чи самоосвітнього виховання” (Руснак 1999, 50) (О. Івах, М. Петрівський, В. Лисенко та ін.);

3) митці, які прибули у міжвоєнний період до Канади із сформованим світоглядом, “перебували під безпосереднім впливом культури свого народу і на яких англо-франкомовне оточення мало найменше можливостей впливати” (Руснак 1999, 50) (О. Луговий, М. Ічнянський, С. Семчук, В. Купченко та ін.).

Визначальним напрямом у прозі й драматургії цього періоду став реалізм. Письменники звернулись до нових тем, зокрема до зображення величі минулого, трагічних подій періоду визвольних змагань, складних соціально-економічних та політичних процесів у Канаді та Україні. Значний крок уперед спостережено і в поезії. Яр Славутич,

розглядаючи українську поезію в Канаді, проводить паралель між материковою та діаспорною літературою:

Під час Української Революції 1917–1920 рр. поезія на Батьківщині пішла великими кроками вперед, піднялася на значно вищий рівень. [...] Значні зміни сталися і в Канаді – на самому початку двадцятих років бачимо також якісне зростання української поезії (Славутич 1976, 25).

На зміну “піонерській поезії”, часто невисокого гатунку, приходять поезія глибинних почуттів, що відзначається різноманіттям стилів, тем й образів. Серед поетів цього періоду заслуговують на увагу О. Івах, І. Данильчук, М. Ічнянський, М. Мандрика. У їхніх творах “рельєфніше змальовані образи, яскравіше висловлене ідейне прямування” (Кравчук 1964, 5).

За свідченням П. Кравчука (Кравчук 1964), найвищого розквіту літературне життя канадських українців на початку 20-х рр. ХХ ст. досягло тоді, коли до Канади у 1923 р. прибули письменники з України – М. Ірчан (А. Баб’юк), відомий на той час своєю п’єсою “Бунтар” (до речі, п’єсу “Дванадцять”, надіслану М. Ірчаном до Канади, ще до його приїзду поставив драматичний гурток на сцені Українського робітничого дому у Вінніпегу), та І. Кулик (у статусі радника радянського повпредства) з дружиною Л. Піонтек. М. Ірчан редагував громадсько-політичний журнал “Робітниця” (1924 р.), у якому друкували поезії, оповідання, нариси та критичні статті українських письменників Канади та материкової України, яких М. Ірчан запросив до співпраці. Навколо “Робітниці” згуртувалась група літераторів, провідне місце серед яких, крім М. Ірчана, посідали І. Кулик, Л. Піонтек,

М. Шатульський (М. Волинець), М. Попович та М. Синьоверголець (М. Семанців). 24 серпня 1924 р. у м. Вінніпезі вони утворили заокеанський філіал “Гарту”, що активно підтримував зв’язки з україномовними письменниками США та Центральним бюро “Гарту” у Харкові, згодом з ВАПЛІТЕ та ВУСППом. Заокеанський філіал “Гарту” (згодом перейменований у “Заокеанський Гарт”) постійно влаштовував літературні вечори в різних містах Канади, на яких його члени читали свої твори, виступали з доповідями про мистецтво й літературу та обговорювали їх. Планувалося видання літературних збірників “За океаном”, та через брак коштів не вдалося здійснити цей задум. У січні 1927 р. І. Кулик та Л. Піонтек виїхали у Радянську Україну, і це послабило діяльність “Заокеанського Гарту”. У 1929 р. реемігрував і М. Ірчан. Серед членів “Заокеанського Гарту” не виявилось спроможних очолити роботу літературного об’єднання, що стало основною причиною його самоліквідації. Недовгий період існування “Гарту” був дуже плідним для українських письменників у Канаді. Канада теж збагатилась творчістю М. Ірчана та І. Кулика новими темами. Як, приклад, згадаймо драму М. Ірчана “Отрута (Радій)” (яку Л. Новиченко вважає “одним із найкращих драматичних творів письменника” (Новиченко 1958, 26)), його нариси “Канадська Україна”, “З прерій Канади в степи України” та ін. І. Кулик привіз книги поезій “В оточенні” і нарисів “Записки консула”.

Українську діаспору в Канаді значно підсилила повоєнна еміграція 40-х рр. ХХ ст., у складі якої переважно були політичні втікачі та біженці з УРСР. Літературознавець В. Яременко, торкаючись цієї

проблеми, наголошує, що в післявоєнний період емігрували найрухливіші, найдіяльніші, неупокорені. Несли правду цивілізованим народам про те, що діється в Україні, ставали правдоносцями, здобували можливість самовиразитися і самоутвердитися, зберегти своє творче “я” і робити посильний внесок у національну скарбницю, збіднену, опустошену, обікрадену (Яременко 2007, 535).

Є. Маланюк в одній із своїх поезій ще на початку 20-х рр. ХХ ст. визначив процес еміграції як “ісход” на захід, наголошуючи на його трагічності й безвихідності: “А потяг ридав: На Захід... На Захід... / На Захід... / І услід – реготався Схід” (Маланюк 1992, 110). Історик М. Шарик також назвав цю хвилю еміграції “ісходом”, проводячи паралель з біблійною історією про пошук ізраїльтянами “землі обітованої”. Він зазначає, що після війни відбувся “найбільший і найчисленніший насильний “ІСХОД” українців на Захід за увесь час нашої історії” (Шарик 1971, 382). Масштабність еміграційного процесу післявоєнного періоду підкреслює і М. Марунчак у книзі “Історія українців Канади”: “Жодна інша війна до цього часу не внесла такого зрушення населення та не створила стільки воєнних утікачів, як саме Друга світова війна. Обчислюють, що з закінченням війни коло 40 мільйонів людей були вирвані зі своїх домів” (Марунчак 1991, 262).

Пройшовши через табори Ді-Пі у Німеччині, вихідці з України роз’їхались по всьому світу. “На початку 1950-их років українська еміграція Другої світової війни була в 90 % переселена при допомозі IRO (*International Refugees Organization*) та подібних міжнародних і національних організацій на інші континенти, в тому [числі – І. Л.] теж до Канади” (Марунчак 1991, 267). У

цьому процесі активно допомагали своїм землякам представники попередніх хвиль еміграції, створюючи організації та надсилаючи до парламенту своїх представників. Одним з таких громадсько-політичних активістів був А. Глинка – член УНО (Українського Національного Об'єднання Канади), посол федерального парламенту Канади у 1940–1949 рр., якого називали “опікуном” третьої української еміграції до Канади.

Третя хвиля еміграції була, як уже відзначалося, політичною. Її представники мали високий рівень національної свідомості (Момрук 1993), а тоталітаризм Радянського Союзу, “посягнув передусім на свободу особистості, думки, слова які були вкрай необхідними для природного розвитку літератури” (Пухонська 2019, 245). Тому у багатьох творчих людей не було можливості повернутись додому, щоб розпочати там звичайне життя. Вони продовжували розвивати українську мову та культуру на теренах іншої землі, брали активну участь у культурному та громадсько-політичному житті Канади. О. Павловська, зокрема, називає серед них М. Смерчанського, М. Міненка, В. Волохатюк та ін. (Pawlowsky 1997, 211). Завдяки їхній діяльності почали з'являтися наукові установи (у 1949 р. було створено Українську вільну академію наук у м. Вінніпег), до університетських програм почали вводити курси українознавства тощо.

Основним завданням українських політичних емігрантів було гідно представити Україну перед світовою спільнотою і “бути речником її визвольних змагань” (Еміграція 1948, 15). Українці в Канаді не лише цікавились життям своїх співвітчизників на теренах материкової

України, а й активно знайомили з ним, критикуючи політику Радянського Союзу. На думку Я. Розумного, саме така активна національна позиція допомогла зберегти ідентичність українців Канади у ХХ ст. (Розумний 2009, 112).

У складі третьої хвилі еміграції прибули до Канади й письменники, які вже мали певний літературний досвід. Серед них були і мурівці – О. Зуєвський, Яр Славутич, Б. Олександрів, О. Гай-Головко, О. Смотрич, які, безперечно, були не просто обізнані, а поділяли естетичні засади МУРУ (передусім у справі розвитку національної літератури українською мовою). Їх прибуття значно піднесло якість української літератури в Канаді, насамперед поезії. Як зазначає М. Мандрика, більшість емігрантів, які приєдналися до народжених у Канаді митців, підняли українську літературу в цій країні на вищий рівень (Mandryka 1968, 150). Зберігаючи українські традиції, вони збагатили її новими жанрами, ідеями, образами, художньо-стильовими засобами. “Якщо в другому періоді поняття літературного стилю було ще дуже відносним, то приблизно від 1950 р. можна говорити не лише про стилі, а й про українські літературні напрями, літературні школи на цьому континенті” (Славутич 1976, 46). Л. Скорина зауважує, що українські поети Канади та США “творили в одному спільному потоці, до якого примикали також окремі одиниці, що опинилися в Південній Америці чи залишилися в Західній Європі. До Другої світової війни такого спільного потоку не було” (Скорина 2005, 128). І. Качуровський, говорячи про поетів в екзилі, наголошує, що всі вони “за винятком автора герменевтичних віршів Олега Зуєвського – творили

певну літературно-стилістичну єдність” (Качуровський 2008, 532).

Спершу серед “переміщених осіб”, які опинились на американському континенті, виникла думка продовжувати діяльність об’єднання МУР. Але нові обставини вимагали нової форми організації. 26 червня 1954 р. у Нью-Йорку було засновано літературне об’єднання “Слово” як продовжувача творчо-організаційних та ідейних настанов МУРу. У Канаді членами “Слова” стали О. Зуєвський, Б. Олександрів, Яр Славутич, Л. Палій, С. Гурко, М. Голод, С. Кузьменко, О. Черненко, Н. Мудрик-Мриц, Д. Струк. А. Фасоля, слідом за іншими науковцями, наголошує на важливій функції “Слова” в об’єднанні українських письменників всього світу: “можна говорити про важливу роль «Слова» як консолідуючого чинника еміграційного письменницького загалу, як ланки, що пов’язала українську літературу зі світом” (Фасоля 2001, 12). У діяльності “Слова” літературознавці та письменники виділяють три періоди:

1. 1957–1975 рр. Голова – Григорій Костюк. Цей період характеризується плідною організаційною та видавничою діяльністю.

2. 1975–1993 рр. Голова – Остап Тарнавський. Цей період характеризується створенням Інститутів україністики в університетах США та Канади і викладацькою діяльністю багатьох письменників.

3. 1993–1997 рр. Голова – Данило Струк, потім – Ліда Палій. Цей період відзначається тісними зв’язками з письменниками та критиками незалежної України.

30 жовтня 1997 р. на загальних зборах “Слова” більшість членів висловили згоду на припинення

діяльності об'єднання. Тому робота “Слова” обмежилася лише видавничою справою, а поточна діяльність ОУП “Слово” була припинена. Серед причин цього В. Жила називає зокрема ліквідацію відділень “Слова” у Канаді: “відділ ОУП в Торонті ліквідувався через брак людей на сході Канади до праці, також неактивність, а потім і смерть О. Зуєвського привела до ліквідації Едмонтонського відділу ОУП “Слово” (Жила 1999, 216).

Україномовна поезія в Канаді другої половини ХХ ст. є маргінальним явищем. У зв'язку з цим М. Кирчанів попереджає: “така літературна традиція приречена на постійне і поступове вмирання” (Кирчанів 2010, 6), адже вона може урватися разом зі смертю письменників старшого покоління. Яр Славутич висловлює інший погляд на україномовну поезію Канади: “перед відходом у старших поетів спалахує таке полум'яне багаття, що залишає щедрий жар на довшу мету” (Славутич 1998, 154). Прикладами таких спалахів є творчість І. Темертея та Г. Бердо.

Четверта хвиля еміграції, так звана “заробітчанська”, що розпочалася у 1990-х рр., зумовлена економічною скрутою перехідного періоду в Україні. Особливістю цієї хвилі є можливість вільного пересування вихідців з України і більша їхня психологічна розкутість. М. Сорока не вважає поетів цієї хвилі емігрантами в повному розумінні, “адже частина з них приїхала до Канади на навчання чи на працю і постійно підтримує зв'язки з Україною” (Сорока 2002, 135). Я. Розумний теж відзначає “заробітчанський” характер цієї новітньої еміграційної хвилі, її представники не виявляють

активності у житті української громади, не створюють нових організацій.

Вартісних творів україномовних письменників цього періоду у Канаді значно менше, ніж попереднього. С. Пінчук вбачає ще одну загрозу розвитку україномовної літератури в Канаді – відсутність читацької аудиторії, орієнтованої на професійну літературу, зокрема поезію. “Чи не тому при всіх принадах вільного світу нова велика література зараз там не розвивається” (Пінчук 1998, 18). О. Кісь зауважує, що на українську культуру в Канаді взагалі (зокрема й літературу) тиснуть процеси глобалізації, що загрожує їй розмиванням і згасанням. Вихід з такої кризи й надії на відродження вона пов’язує з “культурним підживленням” (Кісь 2011, 11) з історичної батьківщини після здобуття Україною незалежності. Н. Ханенко-Фрізен називає цей процес українським транснаціоналізмом: “В нашому випадку йдеться про взаємодію та взаєможивлення між культурою автентичних українців, себто тих, що проживають в Україні, та різними іншими українськими культурами, які постали за її кордоном” (Ханенко-Фрізен 2011, 22).

У контексті літератури транснаціоналізм означає включення літератури діаспори до загального (широкого) літературного процесу материкової України з метою не лише її визнання, а й взаємозбагачення, що, можливо, призведе в майбутньому до народження нових тем та напрямів. Письменники розпорошені по території Канади, мало підтримують зв’язки між собою, не прагнуть до створення літературних об’єднань на зразок “Слова”. Серед творів україномовних поетів Канади кінця ХХ – початку ХХІ ст. впадає у вічі поезія народженого в Канаді

Ярса Балана, новоприбулих емігрантів Ольги Пресіч, Василя Марочкина, Сергія Єскельчика, Марка Стеха, Тетяни Назаренко, Ірини Сивенької та Петра Гринчишина. Вони беруть активну участь у культурному житті як Канади, так і України.

Отже, Канада – один із найбільших осередків української діаспори, яка сформувалась внаслідок чотирьох хвиль еміграції. Особливістю еміграції до цієї країни у всі часи був її масовий характер, що сприяло утворенню сталої національної спільноти українців у складі поліетнічного населення Канади. Однією з особливостей існування української спільноти в цій країні є збереження мови та розвиток літератури рідною мовою, у тому числі й поезії. У розвитку української літератури в Канаді науковці виділяють чотири етапи. На сам процес розвитку значно вплинуло становлення культурного життя: заснування преси, українських шкіл, різних культурних центрів тощо.

Історія української діаспори в Канаді за період з 1891 року свідчить про активний розвиток україномовної літератури у ХХ ст., зокрема поезії. Найбільшого розквіту українська поезія у цій країні зазнала у другій половині ХХ ст. Діяльність поетів цього періоду тісно пов'язана з діяльністю літературного об'єднання “Слово”, відділи якого були створені в Канаді у містах Торонто, Вінніпег та Едмонтон. На жаль, із поступовим відходом з життя поетів-емігрантів цього періоду перестає розвиватись і україномовна поезія загалом.

Україномовна поезія в Канаді потребує подальшого дослідження в різних аспектах, адже є майже невичерпним джерелом для науковців.

- Ахматова, Анна. 2010. *Реквієм*. URL: <https://www.blackbirdsnest.net/pdf/rekviem.pdf>
- Базилевський, Володимир. 2012. “Борис Олександрів-Грибінський (1921–1979). Радість у журбі, тепло у смутку”. *Слово Просвіти*. URL: <http://slovoprosvity.org/2012/12/29/borysgr/>.
- Білоус-Гараскевич, Марія. 1998. *Ми не розлучались з тобою, Україно. Вибране 1952–1998*. Caniff, Detroit, Michigan.
- Боровий, Василь. 2000. “Повернення на свої сліди”. *Хрестоматія з української літератури в Канаді (1897–2000)*, 591–594. Едмонтон: Видавничий комітет “Слово”.
- Бузейчук, Володимир. 2013. “... Я завжди працювала” Пам’яті Світлани Кузьменко”. *Слово Просвіти* 39, 3–9 жовтня: 13.
- Віннікова, Наталія. 2015. “Українська літературна пародія: генеза, проблематика, поетика”. Автореф. дис., Київський університет імені Бориса Грінченка.
- Віннікова, Наталія. 2013. “Українські містифіковані пародисти в еміграції”. *Науковий вісник Миколаївського державного університету імені В. О. Сухомлинського* 4 (12): 40–44.
- Вірний, Микола. 1991. “Борис Олександрів. До 70-ліття з дня народження поета (1921–1979)”. *Сучасність* 7–8 (363–364), липень–серпень: 199–203.
- Жердиновская, Маргарита. 2009–2010. “Трудности перевода с родственных языков (русский, украинский)”. *Mundo Eslavo* 8–9: 165–170.
- Качуровський, Ігор. 1992. “Гумор української еміграції”. *Сучасність* 10, жовтень: 152–162.
- Качуровський, Ігор. 1981. “Музика теплих барв”. *Нові дні* 1 (371): 10–14.
- Качуровський, Ігор. 2008. “Покоління другої світової війни в літературі української діаспори”. *Променисті силуети*:

- Лекції, доповіді, статті, есеї, розвідки*, 514–531. Київ: Вид. дім “Києво-Могилянська академія”.
- Лазаренко, Олеся. 2017. “Листи Григорія Костюка до Ігоря Костецького”. *Філологічний дискурс* 6: 285–301.
- Левченко, Стефанія. 1980. “Спомин про поета Бориса Олександрова”. *Свобода* 53 (6 березня): 4.
- Лецькін, Михайло. 2019. “Канадський журнал «Слово Істини» в українському літературному процесі”. *Український інформаційний простір* 4: 100–117.
- Ломачка, Свирид. 1951. *В Канаді. Фейлетони*. Торонто: Усатюк.
- Мацько, Віталій. 2010. “Концепція людини і світу в українській діаспорній прозі ХХ століття”. Автореф. дис., Київський національний університет імені Тараса Шевченка.
- Накашидзе, Ірина. 2011. “Образ води як уособлення історичної пам’яті народу в україномовній поезії письменників-емігрантів у Канаді”. *Таїни художнього тексту* 13: 161–167. Дніпропетровськ: Пороги.
- Олександрів, Борис. 1975. *Камінний берег. Поезії*. Нью-Йорк–Торонто: Об’єднання українських письменників “Слово”.
- Олександрів, Борис. 1972. *Колокруг. Поезії*. Мюнхен: Інститут літератури ім. М. Ореста.
- Олександрів-Грибінський, Борис. 1980. *Поворот по сліду. Поезії*. Едмонтон–Торонто: Об’єднання українських письменників “Слово”.
- Олександрів-Грибінський, Борис. 2003. *100 поезій: Вибрана лірика (1943–1979)*. Київ: Юніверс.
- Олександрів-Грибінський, Борис. 2006. *Чужі пісні – у відгомоні власному*. Київ: Юніверс.
- Просалова, Віра, упоряд. 2012. *Українська діаспора: літературні постаті, твори, біобібліографічні відомості*. Донецьк: Східний видавничий дім.
- Сергійчук, Володимир. 2021. *Соборна пам’ять України. Календар-Альманах 2021*. Вишгород: ПП Сергійчук М. І.

- Скорупський, Володимир. 1981. “Вічна правда вогнями безсмертя цвіте”. *Слово. Збірник українських письменників* 9: 262–268. Едмонтон: Об’єднання українських письменників “Слово”.
- Слабошпицький, Михайло. 2006. *25 поетів української діаспори*. Київ: Ярославів Вал.
- Славутич, Яр. 1976. *Українська поезія в Канаді*. Едмонтон: Славута.
- Стефаник, Юрій, 1980. “Смерть Бориса Олександрівна”. *Новий шлях*, 23 лютого.
- Череватенко, Леонід. 2006 “Йду в простори і дихаю вільно...”. *Олександрів-Грибінський, Борис. Чужі пісні – у відгомоні власному*, 5–29. Київ: Юніверс.
- Черінь, Ганна. 1980. “На прощання моєму Братові-Поетові”. *Свобода* 53 (6 березня): 4.
- Чернявський, Микола. 1966. Твори: у 2 т. Т. 1. Оригінальні поезії. Переклади. Київ: Дніпро.
- Чичка, Хведосій. 1951. “Професор Свирид Ломачка і сучасна українська гумористика”. *Ломачка, Свирид. В Канаді. Фейлетони*, 3–7. Торонто.
- Чичка, Хведосій, і Свирид Ломачка. 1966. “«Нічна пісня мандрівника» Й. В. Гете”. *Нові дні* 192 (січень): 10–11.
- Шерех, Юрій. 1980. “Примітки до «Борис Олександрів: Поезії»”. *Сучасність* 3 (231): 17–20.

Наукове видання

Авторський колектив:

Гордун Світлана
Калиновська Ірина

Карась Ганна
Коляда Еліна

Ляшенко Ірина
Одарчук Наталія
Черняк Оксана

**КАНАДОЗНАВСТВО:
суспільні й філологічні візії**

Колективна монографія

Вступне слово та післяслово
Ірина Калиновська

Літературний редактор
Наталія Щульська

Художній редактор
Анна Косенко

Керівник авторського колективу
Ірина Калиновська
(*Центр канадознавства Волинського національного
університету імені Лесі Українки*)

Формат 60x84 ¹/₁₆. Обсяг 13,48 ум. друк. арк., 13,21 обл.-вид. арк.
Наклад 300 пр. Зам. 112. Видавець і виготовлювач – Вежа-Друк
(м. Луцьк, вул. Шопена, 12, тел. +38 066 936 25 49).
Свідоцтво Держ. комітету телебачення та радіомовлення України
ДК № 4607 від 30.08.2013 р.